

Voor dit examen zijn maximaal 58 punten te behalen; het examen bestaat uit 31 vragen. Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden. Voor de uitwerking van vraag 31 is een uitwerkbijlage toegevoegd.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

uit een krant:

Afrika wil meer handel

Een aantal Afrikaanse ministers bezoekt Europa. Het gaat economisch namelijk niet zo goed met Afrika. De meeste Afrikaanse landen profiteren nauwelijks van de mogelijkheden die internationale handel biedt.

Voor een deel wordt dat volgens deskundigen veroorzaakt door binnenlandse factoren. Zo missen veel Afrikaanse landen een behoorlijke infrastructuur. Ook wordt hun export soms belemmerd, doordat de overheid daarop belasting heft. Bovendien belasten deze landen vaak hun import. Het aandeel van Afrika in de wereldhandel blijft daardoor gering.

Maar ook de Europese Unie (EU) valt volgens deze deskundigen iets te verwijten. De exportsubsidies voor EU-landbouwproducten en de EU-invoerheffingen op veel producten helpen Afrika niet.

Tijdens een conferentie pleiten de Afrikaanse ministers voor afschaffing van de EU-handelsbelemmeringen. Hun stelling is: het afschaffen van de EU-handelsbelemmeringen is niet alleen goed voor de economie van Afrika, maar ook voor die van de EU.

- 1p **1** Hoe blijkt uit de tekst dat sommige Afrikaanse landen protectie toepassen?
- 2p **2** Noem een argument waarmee protectie in het algemeen wordt verdedigd. Verklaar het antwoord.
- 2p **3** Geef een verklaring voor de stelling van de Afrikaanse ministers. Betrek daarin zowel Afrika als de EU.

Opgave 2

uit een krant:

Winst onder druk ondanks groei

In de jaren 1996-2001 groeide de Nederlandse economie jaarlijks met meer dan 3% bij een trendmatige groei van 2,5%. Ondanks deze ... (1) ... conjunctuur nam de winstgevendheid van het Nederlandse bedrijfsleven af. Een belangrijke oorzaak daarvan was de loonontwikkeling: de lonen stegen ... (2) ... dan de ... (3) ..., waardoor de loonkosten per ... (4) ... toenamen.

Verder kreeg het bedrijfsleven te maken met hogere kosten vanwege de ... (5) ... koers van de dollar. Bedrijven konden deze kostenstijgingen ... (6) ... afwentelen op hun ... (7) ..., zodat ook hierdoor de winstgevendheid onder druk kwam te staan. Economen verwachtten dat deze ontwikkeling de groei van de werkgelegenheid na 2001 zou ... (8) ..., doordat bedrijven zouden overgaan op ... (9) ...-investeringen.

- 3p **4** Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?
- bij (1) hoog / laag
bij (2) meer / minder
bij (3) arbeidsproductiviteit / productiecapaciteit
bij (4) werknemer / product
bij (5) dalende / stijgende
bij (6) beperkt / volledig
bij (7) klanten / leveranciers
bij (8) afremmen / bevorderen
bij (9) breedte / diepte

Opgave 3

uit een krant (november 2000):

Werkloosheid blijft dalen

In de loop van 2000 publiceerde het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) gegevens over ontwikkelingen op de arbeidsmarkt in Nederland (zie tabel 1 en tabel 2). De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid was vooral verheugd over de relatief sterke daling van de langdurige werkloosheid. Een econoom merkte op dat de werkloosheidscijfers enigszins vertekend zijn, doordat er in 2000 sprake was van een zeer mooie zomer. Bovendien zei deze econoom dat, in personen gemeten, de werkloosheid hoger uitkomt dan de cijfers van het CBS.

geregistreerde werkloosheid ^{*)} (arbeidsjaren)	3de kwartaal 1999	3de kwartaal 2000
totale werkloosheid	212.000	176.000
langdurige werkloosheid	108.000	78.000

^{*)} niet gecorrigeerd voor seizoeninvloeden

jaar	p/a-ratio (aantal personen per arbeidsjaar)
1998	1,29
1999	1,30
2000	1,31

- 2p **5** Toon met een berekening aan dat de langdurige werkloosheid in het 3de kwartaal 2000 vergeleken met het 3de kwartaal 1999 *relatief* sterker gedaald is dan de totale werkloosheid.
- 2p **6** Wordt de totale werkloosheid in het 3de kwartaal 2000 hoger of lager dan 176.000 als dit getal wordt gecorrigeerd voor seizoeninvloeden? Verklaar het antwoord.
- 2p **7** Waardoor is de werkloosheid uitgedrukt in personen groter dan de werkloosheid uitgedrukt in arbeidsjaren? Verklaar het antwoord.
- 2p **8** Bereken de langdurige werkloosheid uitgedrukt in personen in het 3de kwartaal 2000.

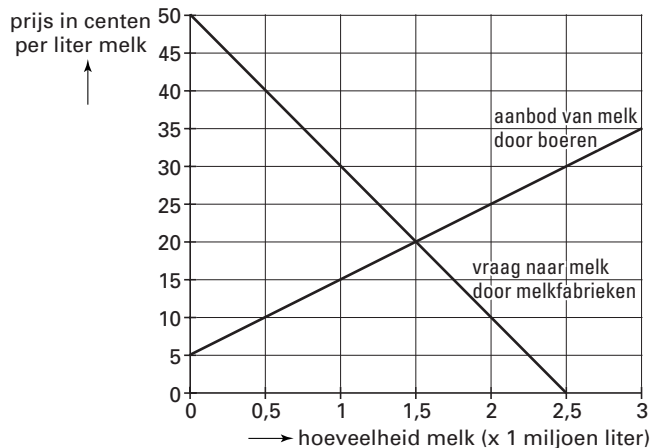
Opgave 4

Melk moet

In een land wordt de melkprijs in principe bepaald door vraag en aanbod. De overheid van dit land kan echter in de prijsvorming ingrijpen. Als daardoor overschotten ontstaan, worden deze door de overheid van dit land opgekocht.

Figuur 1 geeft de situatie op de melkmarkt in dit land weer. De overheid heeft de melkprijs vastgesteld op € 0,30 per liter. Dat is de prijs die boeren ontvangen als ze melk aan de melkfabrieken leveren of als deze door de overheid wordt opgekocht.

figuur 1

Als de overheid *niet* had ingegrepen zou de melkprijs per liter ...**(1)**... cent hebben bedragen. De vastgestelde prijs is daarom een ...**(2)**... prijs. Door dit ingrijpen van de overheid wordt het inkomen van de ...**(3)**... beschermd.

2p **9** Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?

bij (1) 1,5 / 5 / 20 / 30 / 50

bij (2) maximum / minimum

bij (3) boeren / melkfabrieken / melkconsumenten

1p **10** Ontstaat er door het ingrijpen van de overheid een aanbodoverschot of een vraagoverschot? Verklaar het antwoord.

2p **11** Bereken voor welk totaalbedrag de overheid melk moet opkopen.

Hieronder staan drie uitspraken over gevolgen voor de melkconsument van dit overheidsingrijpen op de melkmarkt.

uitspraak 1

Door dit overheidsingrijpen neemt het aanbod van melk af.

uitspraak 2

Door dit overheidsingrijpen kan de kwaliteit van melk niet langer gegarandeerd worden.

uitspraak 3

Door dit overheidsingrijpen wordt de melk in de winkel duurder.

2p **12** Geef voor elk van deze uitspraken aan of deze juist of onjuist is.

Opgave 5

Spijkerharde concurrentie

Het confectiebedrijf Pepi produceert een bepaald merk spijkerbroeken. Pepi ondervindt hevige concurrentie van andere merken. Het management overweegt daarom de productie te innoveren met computergestuurde naaimachines. Daarbij wil het management de winst per product handhaven. Het management gaat uit van een prijselastische vraag. De verwachting van het management is dat na de innovatie met dezelfde hoeveelheid personeel een grotere omzet kan worden gerealiseerd.

Hieronder staan enkele economische verschijnselen:

- 1 De arbeidsproductiviteit stijgt.
- 2 De concurrentiepositie verbetert.
- 3 De kosten per spijkerbroek dalen.
- 4 De verkoopprijzen worden verlaagd.
- 5 De omzet neemt toe.

- 2p 13 Zet deze verschijnselen in de volgorde die de verwachting van het management van Pepi juist beschrijft. Begin met verschijnsel 1 en eindig met verschijnsel 5.

Opgave 6

uit een krant (januari 2001):

OESO waarschuwt voor inflatie

De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) schrijft in een rapport dat in enkele Westerse landen de arbeidsmarkt in snel tempo krapper wordt. Ook dreigt in enkele landen de economie door sterk groeiende bestedingen oververhit te raken. De kans op inflatie neemt daardoor snel toe. De OESO waarschuwt dat deze inflatie de economie kan verstoren en dringt bij de regeringen aan op het nemen van maatregelen. Tabel 3 geeft OESO-verwachtingen voor het jaar 2001.

tabel 3	nationaal product ¹⁾	consumentenprijzen ¹⁾	werkloosheid ²⁾
Nederland	4,5	2,1	2,8
België	4,4	2,2	8,1
Ierland	7,8	4,7	2,6
Verenigde Staten	5,0	3,0	3,9

¹⁾ procentuele stijging ten opzichte van 2000

²⁾ procenten van de beroepsbevolking

- 1p 14 In welk land in tabel 3 is volgens de OESO-verwachting in 2001 de inflatie het laagst?
- 2p 15 Leg uit hoe een krapper wordende arbeidsmarkt in een land kan leiden tot kosteninflatie in dat land.

Een OESO-econoom stelt dat de kans op oververhitting van de economie in Nederland groter is dan in België.

- 2p 16 Geef op basis van tabel 3 een verklaring voor deze stelling.

Inflatie kan op allerlei manieren invloed op de economie hebben. Zo heeft inflatie gevolgen voor de onderstaande economische grootheden:

- de besparingen;
- de schulden;
- de internationale concurrentiepositie.

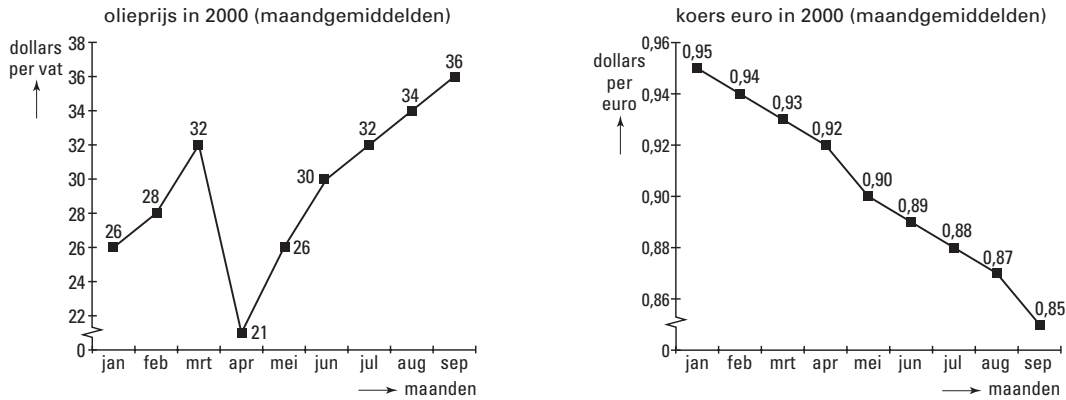
- 2p 17 Kies één van de bovenstaande grootheden en beschrijf hoe deze door inflatie wordt beïnvloed.

Opgave 7

Olie en euro

De prijs van olie en de koers van de euro zijn beide het resultaat van de vraag- en aanbodverhouding op de markt. In september 2000 bereikte de prijs van olie op de wereldmarkt het hoogste niveau in tien jaar. Op hetzelfde moment liet de euro een laagterecord zien. In figuur 2 zijn de prijsontwikkeling van olie en die van de euro in beeld gebracht. Deskundigen zijn het niet eens over de vraag hoe deze markten zich zullen ontwikkelen.

figuur 2

- 2p **18** Is in september 2000 vergeleken met januari 2000 de olieprijs in euro's uitgedrukt meer of minder gestegen dan de olieprijs in dollars uitgedrukt? Verklaar het antwoord.

Hieronder staan vijf ontwikkelingen die de vraag- en aanbodverhouding op de wereldoliemarkt beïnvloeden:

- 1 De olieproducerende landen verhogen de dagproductie met 500.000 vaten olie.
- 2 De economie van de VS groeit harder dan was voorspeld.
- 3 Europa verlaagt de strategische olievoorraad (die wordt aangehouden voor noodgevallen).
- 4 In Europa en de VS is er sprake van een ongekend strenge winter.
- 5 Er komen steeds meer substituten beschikbaar voor olie.

Drie van deze ontwikkelingen leiden tot een neerwaartse druk op de olieprijs.

- 3p **19** Welke drie zijn dat? Geef bij elke van deze drie ontwikkelingen aan waardoor deze leidt tot een neerwaartse druk op de olieprijs.

Opgave 8

Automobiliteit omlaag

Een politieke partij wil van het milieu een belangrijk thema maken. De partij wil met name de uitstoot van het schadelijke CO₂ door het autoverkeer terugdringen.

Bij het opstellen van het actieplan gaat de partij uit van de volgende gegevens:

- De prijs van een liter benzine bedraagt € 1,20.
- De prijselasticiteit van de vraag naar benzine bij die prijs bedraagt $-0,25$.
- Per verbruikte liter benzine komt 2,5 kilo CO₂ in de atmosfeer terecht.

In het actieplan van de partij staan de volgende maatregelen:

1 Invoeren van rekeningrijden: de automobilist betaalt per gereden kilometer een bedrag aan de overheid.

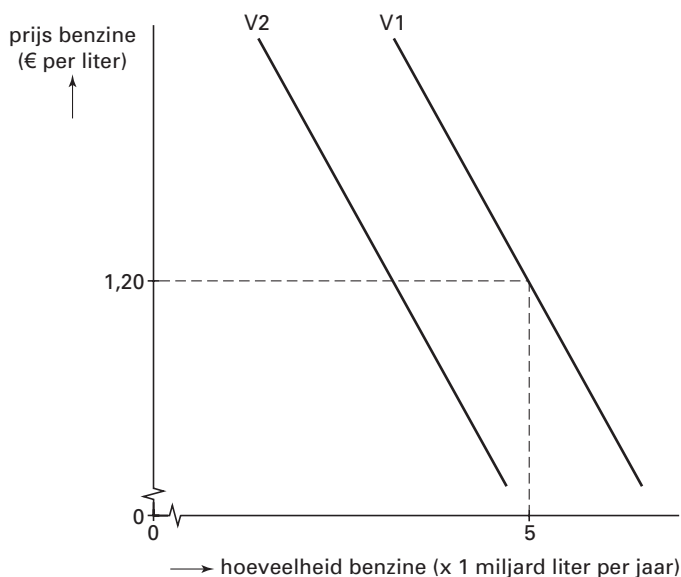
2 Fors verhogen van de accijns op benzine.

3 Extra investeren in het openbaar vervoer.

4 Verlagen van de prijs van het openbaar vervoer.

De partij verwacht dat door de uitvoering van het actieplan de vraaglijn naar benzine verschuift van V1 naar V2 (zie figuur 3).

figuur 3

- 1p **20** Gaat men in het actieplan uit van een prijselastische of van een prijsinelastische vraag naar benzine? Verklaar het antwoord.

Stel dat men in het actieplan als doel stelt de uitstoot van CO₂ per jaar met 1 miljard kilo te verminderen.

- 2p **21** Laat met een berekening zien dat de gevraagde hoeveelheid benzine met 8% moet afnemen om dat doel te bereiken.
- 2p **22** Bereken met hoeveel procent de benzineprijs moet stijgen om die afname van de gevraagde hoeveelheid te bereiken.

- 2p **23** Door welke maatregelen in het actieplan kan de vraaglijn verschuiven van V1 naar V2?

Over autogebruik zijn de onderstaande twee uitspraken gegeven:

uitspraak 1

Als de milieukosten van autogebruik in de benzineprijs worden doorberekend, zijn deze milieukosten een voorbeeld van een negatief extern effect.

uitspraak 2

Als autorijden duurder wordt, daalt daardoor het reële inkomen van automobilisten.

- 2p **24** Geef voor elke uitspraak aan of deze juist of onjuist is.

Opgave 9

Franse besognes

Goedkoper eten - 12 juli 2002

In bijna 5.000 restaurants in Frankrijk waren gisteren de gerechten aanzienlijk goedkoper dan normaal. In plaats van 19,6% BTW brachten de restaurants slechts 5,5% BTW in rekening. Met deze publiciteitsstunt wilden de restauranthouders de regering ertoe bewegen het BTW-tarief van 19,6% te verlagen naar het tarief van 5,5% dat fastfood-restaurants hun klanten in rekening moeten brengen.

Vakantie in Frankrijk

Op de dag van de actie van de Franse restaurants bezocht de familie Vardoel – op vakantie in Frankrijk – het restaurant ‘Chez le patron’. De rekening bedroeg € 168 inclusief BTW. De tweeling Steffi en Luc – havo-leerlingen – raakt in discussie over de vraag wat er met de inkomsten van de Franse overheid zou gebeuren als de Franse regering het BTW-tarief voor restaurants naar de wens van de restauranthouders blijvend zou verlagen.

De BTW is een ... (1) ... belasting. In Europa wordt in het algemeen het hoge BTW-tarief geheven over ... (2) ... goederen en het lage BTW-tarief over ... (3) ... goederen.

2p **25** Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?

bij (1) directe / indirecte

bij (2) luxe / primaire

bij (3) luxe / primaire

2p **26** Bereken het voordeel voor de familie Vardoel als gevolg van de actie van de Franse restauranthouders.

Volgens Luc zal de Franse overheid bij een blijvende verlaging van het BTW-tarief meer inkomstenbelasting ontvangen.

2p **27** Zet de onderstaande verschijnselen in de volgorde die de gedachtegang van Luc weergeeft. Begin met verschijnsel 1 en eindig met verschijnsel 6.

1 Het BTW-tarief wordt verlaagd.

2 De vraag naar personeel stijgt.

3 De prijs in de restaurants daalt.

4 Het looninkomen stijgt.

5 De restaurants krijgen meer klanten.

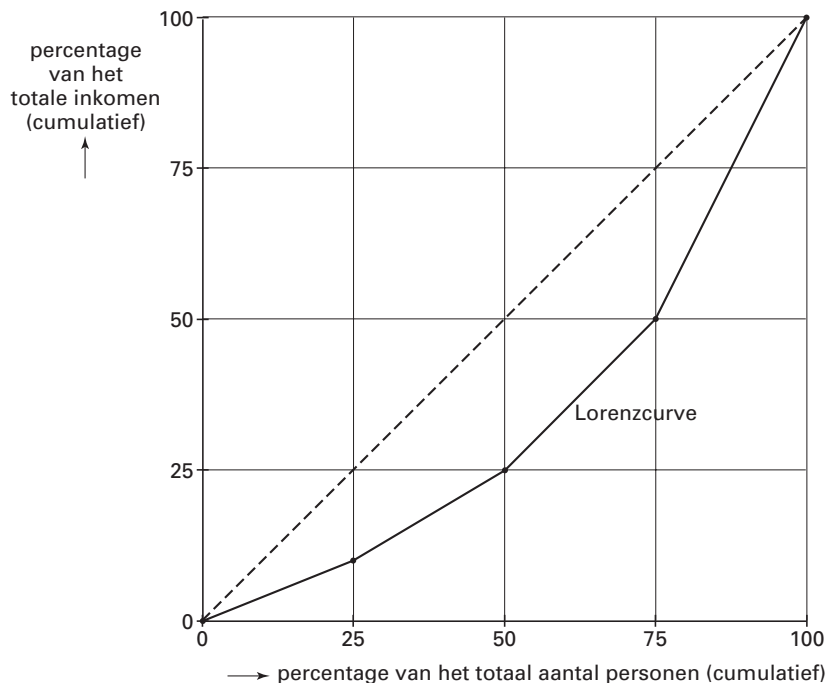
6 De overheid ontvangt meer inkomstenbelasting.

Opgave 10

Hoe verdelen we het inkomen?

De personele inkomensverdeling houdt veel mensen bezig. Sommigen vinden dat de verschillen in inkomen te klein zijn, anderen beweren juist het tegenovergestelde. De personele inkomensverdeling kan worden weergegeven door middel van een Lorenzcurve. In figuur 4 is zo'n Lorenzcurve getekend.

figuur 4

Jan en Karel, beiden 28 jaar oud, werken allebei 40 uur per week bij dezelfde werkgever. Het loon van Jan bedraagt bruto per maand € 4.000 en het loon van Karel bedraagt € 2.500 bruto per maand.

2p **28** Noem twee oorzaken waardoor het brutoloon van Jan hoger kan zijn dan dat van Karel. Geef bij elke genoemde oorzaak een toelichting.

1p **29** Wat kan geconcludeerd worden als de Lorenzcurve zou samenvallen met de stippellijn? Kies één van de onderstaande antwoorden:

- dat de inkomens rechtvaardig verdeeld zijn
- dat iedereen een even hoog inkomen heeft
- dat er evenveel rijke als arme mensen zijn

1p **30** Hoeveel procent van het totale inkomen wordt ontvangen door de minst verdienende helft van de personen?

Stel dat het totale inkomen toeneemt. De minst verdienende helft van de personen ziet het gemiddelde inkomen per persoon stijgen. Het gemiddelde inkomen per persoon van de meest verdienende helft van de personen blijft gelijk.

2p **31** Teken op de uitwerkbijlage bij deze vraag een lijn die aangeeft hoe de Lorenzcurve na deze inkomensverandering zou kunnen lopen.

Einde